

Media literacy in the age of artificial intelligence: methods for detecting disinformation on social media

Keldiyorova Ziyoda

Student, Speech Therapy Program Chirchik State Pedagogical University

Scientific Supervisor: Mahkamov Doston Shokir o'g'li

E-mail: mahkamovbk@gmail.com Tel: +99899 605 1301

Abstract. This thesis examines how media literacy is reshaped in the era of pervasive artificial intelligence and substantiates practical methods for detecting misinformation on social media. The study applies content analysis, source criticism, an OSINT approach, and metadata assessment. Its scientific novelty lies in proposing a verification protocol that integrates platform-specific dynamics, algorithmic distribution patterns, and user behavioral factors into a single analytical workflow.

Keywords: media literacy; misinformation; social media; OSINT; fact-checking; metadata; algorithmic amplification.

Sun'iy intellekt davrida mediasavodxonlik: ijtimoiy tarmoqlarda dezinformatsiyani aniqlash usullari.

Annotatsiya. Ushbu tezis sun'iy intellekt keng qo'llanilayotgan sharoitda mediasavodxonlikning yangilanayotgan mazmunini tahlil qiladi va ijtimoiy tarmoqlarda dezinformatsiyani aniqlashning amaliy usullarini asoslaydi. Tadqiqotda kontent tahlili, manbashunoslik tekshiruvi, OSINT yondashuvi hamda metama'lumotlarni baholash metodlari qo'llanadi. Ilmiy yangilik sifatida platforma xususiyatlari, algoritmik tarqatish va foydalanuvchi xulqi kesishgan nuqtada tekshiruv protokoli taklif etiladi.

Аннотация. В тезисе анализируется трансформация медиаграмотности в эпоху широкого применения искусственного интеллекта и обосновываются практические способы выявления дезинформации в социальных сетях.

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

Используются контент-анализ, источниковедческая проверка, OSINT-подход и оценка метаданных. Научная новизна состоит в предложении протокола верификации, учитывающего пересечение платформенных особенностей, алгоритмического распространения и пользовательского поведения.

Kalit soʻzlar: mediasavodxonlik; dezinformatsiya; ijtimoiy tarmoqlar; OSINT; faktcheking; metamaʼlumotlar; algoritmik tarqatish

Ключевые слова : медиаграмотность; дезинформация; социальные сети; OSINT; фактчекинг; метаданные; алгоритмическое распространение

Mediasavodxonlik tushunchasi anʼanaviy talqinda axborotni izlash, tanlash, baholash va masʼuliyatli uzatish kompetensiyalari majmui sifatida izohlanadi, sunʼiy intellekt davrida esa u yanada murakkab tekshiruv va verifikatsiya koʻnikmalarini ham qamrab oladi. Bu oʻzgarishning mexanizmi shundan iboratki, ijtimoiy tarmoqlar axborotni shaxsiylashtiruvchi tavsiya algoritmlari orqali tarqatadi va natijada foydalanuvchi bir xil mazmundagi manbalar “pufagi” ichida qolishi ehtimoli ortadi. Masalan, biror sogʻliq mavzusidagi notoʻgʻri tavsiya qisqa video formatida berilsa, u soddalashtirilgan narrativ tufayli tezroq qabul qilinadi va qayta ulashish bilan koʻpayadi. Statistik kuzatuvlarda notoʻgʻri axborotning tarqalish tezligi koʻpincha tekshirilgan xabarlarnikidan yuqori boʻlishi qayd etilgan, ayrim platforma tadqiqotlarida bunday farq bir necha baravar darajada kuzatilishi mumkinligi koʻrsatiladi [1]. Ilmiy izoh sifatida kognitiv psixologiya “tasdiqlash ogʻishi” va “mavjudlik evristikasi” kabi hodisalar orqali foydalanuvchi emotsional va tanish mazmuni tezroq qabul qilishini tushuntiradi, shu bois mediasavodxonlik endi faqat “oʻqish” emas, balki “tekshirish” madaniyatini ham anglatadi [2]. Dezinformatsiya, notoʻgʻri axborot va manipulyativ kontentni farqlash mediasavodxonlikning tayanch vazifasi boʻlib, dezinformatsiya odatda ataylab chalgʻitish niyatida yaratilgan yolgʻon yoki buzib koʻrsatilgan xabar sifatida taʼriflanadi. Uning ishlash mexanizmi koʻpincha uch bosqichda namoyon boʻladi: avval sarlavha

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

yoki vizual “ilgak” bilan e’tibor jalb qilinadi, so‘ng ishonch uyg‘otuvchi elementlar, masalan, soxta iqtibos yoki “mutaxassis” nomi kiritiladi, oxirida esa auditoriyani tezkor ulashishga undovchi chaqiriq joylashtiriladi. Masalan, “rasmiy hujjat” ko‘rinishidagi skrinshot tarqatilib, unda muassasa rekvizitlari taqlid qilinadi, ammo matndagi stilistika va raqamlar mantiqan mos kelmaydi. Raqamlar nuqtayi nazaridan, tekshiruv amaliyotida dezinformatsion postlarning katta qismi vizual materiallar bilan kuchaytirilgani kuzatiladi, chunki rasm va video ishonch signalini beradi va qayta ishlash xarajatini kamaytiradi [3]. Ilmiy izoh shundan iboratki, semiotika va kommunikatsiya nazariyasi vizual belgilarni “haqiqat effekti”ni kuchaytiruvchi omil sifatida talqin qiladi, shu sababli tekshiruv protokoli vizual verifikatsiyani alohida bosqich sifatida kiritishi lozim [1]. Ijtimoiy tarmoqlarda dezinformatsiyani aniqlash usullari ko‘p qatlamli bo‘lib, birinchi qatlam manbani tekshirish va kontekstni qayta tiklashga qaratilgan usullar bilan ifodalanadi. Bu mexanizmde akkauntning yaratilgan sanasi, postlar ritmi, auditoriya bilan muloqot tili, oldingi kontentning mavzu barqarorligi kabi belgilar tahlil qilinadi va ular orqali manba autentikligi baholanadi. Masalan, qisqa vaqt ichida yuzlab post joylagan, lekin izohlar bilan muloqot qilmaydigan akkauntlar ko‘pincha avtomatlashtirilgan faoliyat belgisini beradi, buni bot tarmoqlari bilan bog‘lash mumkin. Statistik jihatdan, platformalarda bot-faollik ulushi mavzuga qarab keskin o‘zgaradi, ayniqsa trend mavzularida avtomatlashtirilgan ulashishlar ko‘payishi amaliy kuzatuvlarda qayd etiladi [4]. Ilmiy izoh sifatida tarmoq tahlili yondashuvi “markaziylik” va “klasterlash” ko‘rsatkichlari orqali sun’iy kuchaytirilgan tarqatish zanjirlarini aniqlash imkonini beradi, ya’ni bir xil kontentni bir vaqtda ulashayotgan tugunlar shubhali signal sifatida ko‘riladi [4].

Ikkinchi qatlam usullari kontentning ichki mantiqi va dalillash sifatini tekshirishga qaratilib, bu yerda faktcheking va manbalararo solishtirish asosiy o‘rin tutadi. Mexanizm shundan iboratki, da’vo tarkibiy qismlarga ajratiladi: kim, qachon, qayerda,

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

nima dedi yoki nima sodir bo‘ldi kabi savollar bilan tekshiruv savatchasi tuziladi va har bir bo‘lak mustaqil manba bilan tasdiqlanadi. Masalan, “falon sanada falon tashkilot yangi qoidani joriy etdi” degan da’vo bo‘lsa, tashkilotning rasmiy sayti, normativ hujjatlar bazasi va ishonchli OAV xabarlari o‘zaro solishtiriladi, sanalar mosligi va hujjat raqami tekshiriladi. Raqamli ko‘rsatkich sifatida amaliy faktcheking jarayonlarida rad etilgan da’volarning muhim qismi noto‘g‘ri sana, noto‘g‘ri joy yoki kontekstdan uzib olingan iqtibos tufayli yuzaga kelishi kuzatiladi, bu esa “mayda” detallar tekshiruvning asosiy nuqtasi ekanini bildiradi [1]. Ilmiy izoh nuqtayi nazaridan, manbashunoslik metodologiyasi birlamchi va ikkilamchi manbalar ierarxiasini belgilaydi, shuning uchun rasmiy hujjat yoki birlamchi bayonotga borib taqaladigan zanjir eng ishonchli hisoblanadi [5]. Uchinchi qatlam usullari metama’lumotlar va raqamli izlar orqali tekshirish bo‘lib, bu yondashuv sun’iy intellekt yordamida yaratilgan kontentni aniqlashda ayniqsa dolzarbdir. Mexanizmida rasm va videoning EXIF ma’lumotlari, fayl yaratish va tahrirlash izlari, siqish artefaktlari, soyalar geometriyasi, ovoz spektri va sinxronlik kabi belgilar tahlil qilinadi. Masalan, suratda quyosh soyasi yo‘nalishi voqea joyi va ko‘rsatilgan vaqt bilan mos kelmasa, yoki video kadrlarida lab harakati bilan audio uyg‘unlashmasa, bu montaj yoki sun’iy generatsiya ehtimolini oshiradi. Statistik jihatdan, so‘nggi yillarda “deepfake” sifatida tanilgan sintetik media holatlari ko‘payib borayotgani haqida xalqaro monitoringlar xabar beradi, bu esa tekshiruv vositalariga talabni oshirmoqda [2]. Ilmiy izoh shundan iboratki, generativ modellarning ishlashida ehtimollik taqsimotlari asosida tasvir sintezi yuz beradi va ayrim mayda tekstura yoki yoritish nomuvofiqliklari “model izi” sifatida qoladi, shu bois ekspertiza usullari kompyuter ko‘rish indikatorlariga tayanadi [2].

Tekshiruv jarayonini amaliyotga yaqinlashtirish uchun tezisda ijtimoiy tarmoq sharoitiga mos verifikatsiya protokoli taklif etiladi va u bosqichma-bosqich qaror qabul qilishni ta’minlaydi. Mexanizm sifatida “signal–dalil–xulosa” zanjiri qo‘llanadi: avval

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

shubha signallari qayd etiladi, so‘ng dalillar mustaqil manbalardan yig‘iladi, oxirida esa ehtimollik darajasiga asoslangan xulosa chiqariladi. Masalan, postdagi da’vo keskin, shoshilinch va emotsional bo‘lsa, birinchi signal sifatida belgilanadi; keyin rasm teskari qidiruvdan o‘tkaziladi, matndagi iqtibos asl manbada bor-yo‘qligi tekshiriladi, akkaunt tarmoq aloqalari ko‘rib chiqiladi. Raqamli amaliyotda bunday protokollar tekshiruv vaqtini qisqartirishi mumkin, chunki tartibga solingan ro‘yxat bo‘yicha harakat qilish kognitiv yuklamani kamaytiradi va xatolar ulushini pasaytiradi, faktchekerlar tajribasida standartlashtirish samaradorlikni oshirishi qayd etilgan [3]. Ilmiy izoh sifatida metodologik standartlash OAK talablari nuqtayi nazaridan ham muhim, chunki qayta tekshiriladigan, takrorlanadigan va natijasi izchil bo‘lgan usul ilmiylik mezonlariga yaqinlashadi [5]. Quyidagi jadval ijtimoiy tarmoqlarda uchraydigan dezinformatsiya turlarini aniqlash belgilarini solishtirma tahlil asosida umumlashtiradi va har bir tur uchun ustuvor tekshiruv manbalarini ko‘rsatadi. Mexanizmga ko‘ra, jadval “kontent shakli–tarqatish usuli–tekshiruv vositasi” mosligini beradi va foydalanuvchi qaysi usulni birinchi qo‘llashini tez tanlaydi. Masalan, manipulyativ sarlavha bilan berilgan havola uchun avvalo domen va sahifa tarixini tekshirish, rasmlari uchun teskari qidiruv va EXIF, statistik da’vo uchun birlamchi ma’lumotlar bazasiga murojaat qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Raqam jihatidan, tekshiruv resurslarini to‘g‘ri taqsimlash bir postga sarflanadigan o‘rtacha vaqtni kamaytiradi va ko‘proq kontentni qamrab olish imkonini beradi, bu esa ta’limiy faktcheking laboratoriyalarida muhim samaradorlik ko‘rsatkichidir [4]. Ilmiy izoh sifatida, bunday tasniflash kommunikatsiya tadqiqotlarida tipologiya tuzish amaliyotiga mos keladi va empirik kuzatuvlarni tizimlashtirishga xizmat qiladi [1].

Jadval. Dezinformatsiya turlari va aniqlash indikatorlari

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

Turi: Soxta iqtibos. Asosiy indikator: manba ko‘rsatilmagan yoki noto‘g‘ri ko‘rsatilgan, stilistika mos emas. Ustuvor tekshiruv: birlamchi bayonot, rasmiy stenogramma, ishonchli OAV arxivi.

Turi: Kontekstdan uzib olingan video. Asosiy indikator: kesilgan kadrlar, oldingi-qo‘shimcha voqea yo‘q. Ustuvor tekshiruv: to‘liq video manbasi, voqea sanasi va joyi bo‘yicha geoverifikatsiya.

Turi: Sintetik tasvir (deepfake). Asosiy indikator: yuz mimikasi va yoritish nomuvofiqligi, artefaktlar. Ustuvor tekshiruv: metama’lumotlar, kadrma-kadr tahlil, audio spektr tekshiruvi.

Turi: Soxta statistika. Asosiy indikator: metodologiya berilmagan, raqamlar mantiqan mos kelmaydi. Ustuvor tekshiruv: rasmiy statistika bazalari, ilmiy hisobotlar, birlamchi datasetlar.

Turi: Bot orqali kuchaytirilgan trend. Asosiy indikator: bir xil matn, bir vaqtda ulashish, shubhali akkauntlar. Ustuvor tekshiruv: tarmoq tahlili, vaqt qatori, akkaunt tarixini tekshirish.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining o‘zi ham dezinformatsiyani aniqlashda qo‘llaniladigan vosita ekanini hisobga olish zarur, chunki u matn va media tahlilida yordamchi analitik mexanizmlarni beradi. Mexanizm sifatida klassifikatsiya modellari shubhali postlarni risk darajasiga ko‘ra saralashi, klasterlash algoritmlari bir xil narrativlarni guruhlash, tabiiy tilni qayta ishlash esa manipulyativ uslub markerlarini topishi mumkin. Masalan, ko‘p takrorlanadigan emotsional birliklar, haddan tashqari umumlashtirish va “hamma biladi” kabi dalilsiz konstruktsiyalar avtomatik aniqlanib, tekshiruvga yo‘naltiriladi. Raqamlar nuqtayi nazaridan, katta hajmdagi oqimda inson faktchekeri hamma postni qo‘lda ko‘ra olmaydi, shu sababli saralash tizimi tekshiruv resursini prioritetlashga xizmat qiladi va samaradorlikni oshiradi [2]. Ilmiy izoh shundan iboratki, bunday avtomatlashtirishning cheklovi ham mavjud: model o‘rgatilgan

“KELAJAK TEXNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

ma’lumotdagi og‘ishlar noto‘g‘ri ijobiy yoki noto‘g‘ri salbiy natijalarni keltirishi mumkin, shu bois inson nazorati va metodologik shaffoflik majburiy komponent bo‘lib qoladi [2]. Sun’iy intellekt davrida mediasavodxonlik ijtimoiy tarmoqlardagi axborotni faqat tushunish emas, balki tizimli tekshirish, dalilni qayta tiklash va raqamli izlarni tahlil qilish kompetensiyalarini ham o‘z ichiga oladigan kompleks ilmiy-amaliy soha sifatida namoyon bo‘ladi. Tezisdan dezinformatsiyani aniqlashning uch qatlamli modeli asoslandi: manba va kontekstni tekshirish, kontentning ichki dalillash sifatini baholash, metama’lumotlar hamda sintetik media indikatorlari orqali verifikatsiya qilish. Taklif etilgan “signal–dalil–xulosa” protokoli platforma algoritmlari, foydalanuvchi xulqi va kontent shakli o‘rtasidagi bog‘liqlikni hisobga olgan holda tekshiruvni standartlashtirishga xizmat qiladi. Natijada mediasavodxonlik ta’limi uchun amaliy modullarni yangilash, OSINT ko‘nikmalarini kiritish va verifikatsiya madaniyatini shakllantirish zarurati ilmiy asoslangan holda umumlashtirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Wardle C., Derakhshan H. Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. Strasbourg: Council of Europe, 2017. 112 p.
2. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. Boston: Pearson, 2021. 1152 p.
3. Silverman C. Verification handbook: An ultimate guideline on digital age sourcing for emergency coverage. Maastricht: European Journalism Centre, 2015. 124 p.
4. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The spread of true and false news online. New York: AAAS, 2018. P. 1146–1151.
5. Qodirov A., Karimova N. Mediasavodxonlik asoslari va faktcheking amaliyoti. Toshkent: O‘zbekiston, 2022. 168 b.
6. Шейбл Д. Социальные сети и медиаманипуляции: методы распознавания. Москва: Аспект Пресс, 2020. 256 с.